

שאל יונתן ויגורט

חיובו של המודה שהמית שורו את פלוני

- א. פתיחה
- ב. פירוש רש"י למשנתנו (מא,א) והקשיים בו
- ג. תירוץ ראשון: עיקר כוונתו לפרש משנתנו כמ"ד כופר דמי ניזק
- ד. תירוץ שני: רש"י בא לאפוקי דלא הוא קנסא
- ה. תירוץ שלישי: כופרא ממונא הוא הגדרת התשלום גם למ"ד כופרא כפרה
- ו. העמדת הסוגיה בבבא-קמא (מג,א) את משנתנו בחיוב דמים ולא כופר
- ז. פשטות פירושה של משנתנו מתוך הלשון וההקשר דווקא כמ"ד כופרא ממונא

א. פתיחה

במסכת כתובות, בסיומו של פרק "אלו נערות", הדין בחיובי הממון של האונס והמפתה לאבי הבת, כוללת המשנה (מא,א) כלל הבא להבחין בין תשלומי ממון לקנסות:

האומר פתיתי את בתו של פלוני - משלם בושת ופגם על פי עצמו, ואין משלם קנס.

האומר גנבתי - משלם את הקרן על פי עצמו, ואין משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה.

המית שורי את פלוני או שורו של פלוני - הרי זה משלם על פי עצמו, המית שורי עבדו של פלוני - אין משלם ע"פ עצמו.

זה הכלל: כל המשלם יתר על מה שהזיק - אינו משלם ע"פ עצמו.

המודה בקנס פטור מלשלמו, כמו שלמדו מלשון הכתוב (שמות כב, ח): "אשר ירשיעון א-להים ישלם שנים לרעהו" - פרט למרשיע את עצמו (בבא-קמא עה,א). ומכאן מחלקת המשנה בין תשלומים הנחשבים לעיקר הממון, שאותם משלם החייב גם על פי עצמו, לקנסות שהמודה בהם פטור.

וכך, המפתה אינו משלם את הקנס של חמישים שקל כסף על פי עצמו, אבל צריך לשלם את הבושת והפגם. הגונב משלם דווקא את הקרן על פי עצמו, אבל לא תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה. וכן, המודה שהמית שורו את עבדו של פלוני פטור מקנס שלשים סלע, אך אם מודה שהמית את שורו של פלוני חייב בנזקי השור, וכן המודה שהמית שורו את פלוני ומתחייב בכופר חייב לשלמו גם על פי עצמו.

הכלל שבא להגדיר את הקנס, ולהבחין בינו לבין עיקר הממון הוא "כל המשלם יתר על מה שהזיק".

במאמר זה נעמוד על פירושו של רש"י למשנה זו. פירוש שבמבט ראשון נראה קשה, וכבר עמדו המפרשים על דבריו שלכאורה נסתרים מסוגיות מפורשות, כפי שנביא להלן. לאחר שנביא מפירושי הקדמונים והאחרונים, ננסה להציע פירוש חדש לפירושו, מתוך הבנה שרש"י בא לפרש את פשוטה של משנתנו, על פי תוכנה וסגנונה.

ב. פירוש רש"י למשנתנו (מא,א) והקשיים בו

רש"י - ובעקבותיו **ר"ע מברטנורה** - פירש הטעם שמשלם על פי עצמו - במודה שהמית שורו את פלוני - מטעם שהכופר נחשב ממון, וזה לשונו:

המית שורי את פלוני - והריני חייב בכופר. הרי זה משלם ע"פ עצמו - קסבר כופרא ממונא.

ופשטות כוונתו, שמצאנו מחלוקת תנאים לגבי מי שהמית שורו את פלוני (בבא-קמא מ,א):

"ונתן פדיון נפשו" (שמות כא, ט) - דמי ניזק, ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר: דמי מזיק. מאי לאו בהא קמיפלגי, דרבנן סברי: כופרא ממונא הוא, ור' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר: כופרא כפרה.

ורש"י במקום מבאר:

כופרא כפרה - לכפר על זה שהרג שורו את האדם... כופרא ממונא - שהזיק גופו של זה ונתחייב ליורשיו דמי ההרוג.

אם כן, במשנתנו בא רש"י ללמד, כי ההתייחסות לכופר כממון אותו אדם משלם על פי עצמו היא דווקא לשיטת רבנן הסוברים כופרא ממונא, אבל לר' ישמעאל הסובר כופרא כפרה אינו משלם עפ"י עצמו.

אמנם, למסקנת הגמרא שם נחלקו רבנן ור' ישמעאל במחלוקת אחרת -

א"ר פפא: לא, דכ"ע כופרא כפרה הוא, והכא בהא קמיפלגי, רבנן סברי: בדניזק שיימינן, ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר: בדמזיק שיימינן.

וקשה, כיצד רש"י העמיד את משנתנו בניגוד למסקנת הגמרא בבבא-קמא?

ועוד הקשה **רעק"א** בתוספותיו (אות מו) על פירוש זה, וזה לשונו:

משמע דאילו כופרא כפרה הוי קנס, וזה תמוה דהא בב"ק מא,ב דמשנינן דר"א סבר כופרא כפרה, משום הכי אפילו בתם לא הוי קנס, עיי"ש. וגם, הא בב"ק מ,א אמרינן דכולי עלמא כופרא כפרה, ואם כן יקשה ממתניתין דהכא דמשלם על פי עצמו [קושייתנו לעיל - ש.ו.]. וכן, הרמב"ם פסק כופרא כפרה, ואפילו הכי פסק דמשלם על פי עצמו. וצע"ג.

וביאור קושייתו הראשונה, ששנינו (בבא-קמא מ,א):

"ובעל השור נקי" (שמות כא, כח) - רבי אליעזר אומר: נקי מחצי כופר; אמר לו ר' עקיבא: והלא הוא עצמו אין משתלם אלא מגופו, הביאהו לבית דין וישלם לך! אמר לו רבי אליעזר: כך אני בעיניך, שדיני בזה שחייב מיתה? אין דיני אלא כשהמית את האדם על פי עד אחד או על פי בעלים. על פי בעלים, מודה בקנס הוא! קסבר: כופרא כפרה.

כלומר, ר' אליעזר דורש שדין כופר נאמר דווקא בשור מועד, אבל בשור תם שחייב על נזקו רק חצי נזק, אינו צריך לשלם כשהרג חצי כופר. ומבאר רש"י במקום: "אמר לו רבי עקיבא - פשיטא דפטור והלא אם חייב היה אין תשלומיו אלא מגופו, וזה שנסקל ממה משלם, יאמרו לו בעלים הביאהו לב"ד וישלמו לך הימנו". והשיב רבי אליעזר "אין דיני - אין מדרשי זה שאני דורש אלא כשהמית על פי עד אחד שאינו נסקל, אבל ממונא אימא לשלם, להכי אצטריך קרא", וכן צריך פסוק לפטור במקרה שהבעלים מודים שהמית שורו התם את פלוני. וקשה "מודה בקנס - פטור, וכי היכי דמפטר מקטלא מפטר נמי מכופר, ולמה לי קרא", ומתרץ רבי אליעזר "קסבר כופרא כפרה - לפיכך אי לא מעטיה הוה אמינא ליחייב, בין בעד אחד בין ע"פ עצמו, כי היכי דתיהוי ליה כפרה".

ועולה, שלמאן דאמר כופרא כפרה, לא זו בלבד שמשלם על פי עצמו בשור מועד, אלא אפילו בשור תם מצד הדין היה משלם על פי עצמו¹. ואם כן, היאך פירש רש"י את משנתנו דווקא למאן דאמר כופרא ממונא. ובפרט שלהלכה פוסקים (רמב"ם ה"ל נזקי ממון פ"י, ה"ד) כופרא כפרה, ואעפ"כ אדם משלם עפ"י עצמו (רמב"ם ה"ל סנהדרין פ"י, ה"ד).

ג. תירוץ ראשון: עיקר כוונתו לפרש משנתנו כמ"ד כופר דמי ניזק

והנה, בשיטה מקובצת על אתר (כתובות מא, א) הרגיש בקושיה זו, ופירש:

ורש"י ז"ל כתב כאן, הרי זה משלם על פי עצמו - קסבר כופרא ממונא. ע"כ. ואפשר דקשיא ליה דלמ"ד דמי מזיק, הרי משלם יותר ממה שהזיק, דלפעמים שוה מזיק יותר מניזק, והילכך קשיא אמאי משלם על פי עצמו, ולהכי כתב ז"ל קסבר דיהיב דמי ניזק.

כלומר, רש"י פירש במשנתנו לפי ההבנה הראשונה בבבא-קמא שלמ"ד דמי ניזק אמרינן כופרא ממונא, ולמ"ד דמי מזיק כופרא כפרה, ואילו התנא במשנתנו היה סובר כופרא כפרה הרי היה משלם דמי מזיק, ולעתים הרי זה יתר על מה שהזיק ולא חשיב ממון אלא קנס².

1. ועל המשנה בכתובות פליגי אמוראי לענין שור תם אי פלגא נזקא קנסא או פלגא נזקא ממונא. כלומר, האם בעלים המודה ששורו התם הזיק חייב לשלם את מלוא הנזק כדין ממון ורק פטרו אותו מחצי חיוב התשלומין, או כיוון שאין משלם כמה שהזיק אלא פחות ממה שהזיק הרי זה קנס ואינו משלם על פי עצמו.
2. בפירוש "אהבת איתן" למשנה כתב בפשיטות: "ומ"ש רש"י דסבר האי תנא כופרא ממונא כונתו דסבר האי תנא כופר דמי ניזק, הגם דשם מסקינן דלכולי עלמא כופרא כפרה ופליגי אי בדניזק אי בדמזיק שיימינן כו' מ"מ נקט רש"י היותר פשוט".

ופירש, שבכך נתיישב לרש"י מה שהוקשה לתוספות (מא,א) בד"ה זה הכלל, וזה לשונם :
 זה הכלל כל המשלם יותר על מה שהזיק כו' - ואפילו למ"ד בפרק שור שנגח
 ארבעה וחמשה דכופר היינו דמי המזיק, לא חשיב יותר ממה שהזיק, אע"פ
 שפעמים שוה מזיק יותר מניזק, דפדיון נפשו הוא נותן.
 ורש"י לא הוצרך לזה, שפירש משנתנו דווקא למ"ד דמי ניזק.

ויש להקשות, אם עיקר חידושו של רש"י שבא לפרש דתנא דמתניתין ס"ל דמי ניזק, מה
 טעם נדחק לפרש דווקא למ"ד כופרא ממונא, והרי למסקנה, רב פפא העמיד אפילו למ"ד
 כופרא כפרה דבניזק שיימינן ואין זה יתר על מה שהזיק³.

ואמנם, בעל **ההפלאה** כיוון מדעתו לתירוץ השטמ"ק ביישוב דברי רש"י, ותירץ קושיה זו
 באמרו (מא,ב ד"ה בגמרא לא פסיקא) :

ואף דלשנויא דרב פפא שם דאפילו מאן דאמר דמי ניזק מצי סבר כופרא
 כפרה, מכל מקום נראה דמשמע ליה לרש"י מסוגיא דלקמן דעל כרחק
 פסיקא ליה להש"ס דס"ל לתנא דמתני' כופרא ממונא.

וכתב שיצא דין זה לרש"י ממה שתירצה הגמרא מדוע לא אמרו בכלל המשנה "כל שאינו
 משלם כמה שהזיק", אלא "כל המשלם יתר על מה שהזיק", שאינו כולל חצי נזק - "לא
 פסיקא ליה, כיון דאיכא חצי נזק צרורות, דהלכתא גמירי לה דממונא הוא, משום הכי לא
 קתני", ומכאן "דע"כ ס"ל לתנא דמתניתין דמי ניזק וכופרא ממונא, דאי לאו הכי הוי ליה
 למימר מיניה וביה, כיון דאיכא חצי כופר וכפרה הוא משלם ע"פ עצמו"⁴.

ולכאורה ניתן לדחות ולומר שהגמרא תירצה היותר פשוט, כדי שלא לומר שהמשנה
 מיושבת דווקא על פי תנא מסויים. וכן דחה בהפלאה שם. ועוד קשה לפירוש זה, שהעיקר

3. ונראה שכבר בשטמ"ק נשמר מקושיה זו וכתב: "ואפשר משום דאיירי מתניתין לענין מודה בקנס, כתב
 הרב 'קסבר כופרא ממונא', לאפוקי דלא הויא קנסא, ואתא למימר דסבירא ליה להאי תנא דמי ניזק.
 ולהכי דחיקנא לפרושי לשון רש"י ז"ל כן, משום דלא מצינו פלוגתא אי כופרא ממונא או קנס, ומכל מקום
 שפיר מצינו לפרושי דסבירא ליה להאי תנא דמי ניזק...". ולשיטתו אמנם לא בא רש"י לאפוקי ממאן דאמר
 כופרא כפרה, אלא שלא נאמר שכופר הוא קנס, ובעיקר רצה ללמדנו שהתנא סובר דמי ניזק כנ"ל. וראה
 בתירוץ השני שהבאנו בשם הרש"ש שפירש ברש"י רק שבא לאפוקי מיכופרא קנסא' ולא ממ"ד דמי מזיק,
 ומה שהקשנו לשיטתו.

4. ועפ"י דבריו, דווקא מתוך קושיית רעק"א שלמ"ד כופרא כפרה משלם אפילו חצי כופר עפ"י עצמו, עולה
 שהגמרא פירשה את משנתנו כמ"ד כופרא ממונא. ובפירוש "תפארת ירושלים" למשנה הביא פירוש
 השטמ"ק, ורצה ליישב דברי רש"י גם בלא שיחלוק על דברי התוספות, ולכך תירץ מעין מש"כ בעל ההפלאה
 שרש"י העמיד את המשנה דווקא למ"ד כופרא ממונא, מפני שלמ"ד כופרא כפרה משלם אפילו חצי כופר,
 ואם כן לא היה למשנה לסתום בזה הכלל דווקא ביתר על מה שהזיק, "במילתא דקתני לה במתני' ברישא
 כגון המית שורי את פלוני, אם איתא דמשכחת לה דאע"פ שמשלם פחות ממה שהזיק אפ"ה משלם ע"פ
 עצמו, לא הוי ליה למיסתם ליה ולמסמך על שינוי לשונו בזה הכלל". וקשה, דאדרבה לוקי מתניתין למ"ד
 כופרא כפרה, ולהכי אמרינן "יתר על מה שהזיק", שבפחות מהנזק איכא חצי כופר שמשלם עפ"י עצמו.

חיובו של המודה שהמית שורו את פלוני

עדיין חסר מן הספר וצריך היה רש"י לפרש 'קסבר דמי ניזק', ולא ללמדנו את תולדת הדין 'כופרא ממונא', שממנה נדע האב.

ובעיקר, שעדיין לא נתיישרה קושיית רעק"א, מדוע כתב רש"י שמשלם עפ"י עצמו דווקא למ"ד כופרא ממונא, והלא מפורש בבבא-קמא מא,ב שגם למ"ד כופרא כפרה משלם עפ"י עצמו.

ד. תירוץ שני: רש"י בא לאפוקי דלא הויא קנסא

והרש"ש כאן תירץ, וזה לשונו:

קסבר כופרא ממונא, ר"ל ולא קנסא. ולשונו בבבא-קמא מג,ב ד"ה והיכי דמי דכופרא כפרה ולא קנסא דליפטור משום הודאת עצמו. ומישוב הצע"ג שבתור"ע אות מ"ו. אך לשון וקסבר אינו מדויק כ"כ.

ולפירושו, רש"י לא בא לאפוקי ממ"ד כופרא כפרה, אלא ממ"ד כופרא קנסא.

אך קשה, שלא מצינו מי שסובר כופרא קנסא, וכלשון השטמ"ק "דלא מצינו פלוגתא אי כופרא ממונא או קנס". ואף הרש"ש עצמו הקשה כן בבבא-קמא (מג,ב ד"ה גמרא אימא):

ועל פי האמור תמה אנכי על פרש"י במשנה שפירש דלהכי משלם כופר על פי עצמו דקסבר כופרא ממונא, דמאי אתא לאפוקי, אי דלא תימא כפרה הא כל שכן דמשלם ע"פ עצמו כמבואר, וכן כתב בעצמו לקמן בסמוך, ואי לאפוקי ממ"ד קנסא, זה ליכא למ"ד לגמרא דילן כמשי"כ. ואולי שסמך על פשט השמועה דפריך מודה בקנס הוא...

אם כן, בדוחק העמיד הרש"ש דברי רש"י שבא לאפוקי מהוא אמינא ממנה משמע שכופרא קנסא, אך אין מי שסובר כן, ומשום כך לשון "וקסבר" אינו מדוקדק. ובעיקר, מה טעם נקט רש"י בלשון "כופרא ממונא" השגור בש"ס בניגוד ל"כופרא כפרה", אם יכל לפרש כן גם למ"ד כופרא כפרה ולאפוקי ממ"ד כופרא קנסא.

ועם זאת, מצאנו סיוע לדבריו מפירוש **תוספות רי"ד** בסוגיין, שכתב:

המית שורי את פלוני משלם על פי עצמו, פירוש דכופרא לאו קנסא הוא, דכפי שויו של ניזק משלם. ואף למ"ד כפי שויה של מזיק, כופרא ממונא הוי ומשלם על פי עצמו.

ובהשקפה ראשונה תמוה, שמפורש בבבא-קמא (מ,א) שמאן דאמר דמי מזיק ס"ל כופרא כפרה, ולשיטת רב פפא כולי עלמא ס"ל כופרא כפרה, ואין מי שמפרש דמי מזיק למ"ד כופרא ממונא. אלא, שבאומרו "כופרא ממונא" לא בא לאפוקי ממ"ד כופרא כפרה, אלא מן המחשבה דכופר נחשב לקנס, וכן ניתן לפרש ברש"י כנ"ל.

ה. תירוץ שלישי: כופרא ממונא הוא הגדרת התשלום גם למ"ד כופרא כפרה

הרב יחיאל יעקב וינברג, מחבר שו"ת "שרידי אש"⁵, פירש את דברי רש"י באופן אחר:

ונראה דרש"י רצה לומר דלכולי עלמא כופרא ממונא לענין הודאת עצמו, ואפילו לרב פפא דס"ל דכו"ע כופרא כפרה זוהי רק שבעל השור מתכפר גם כן בתשלומי ממון המת, וכלשון הכתוב ונתן פדיון נפשו, אבל עיקר החיוב הוא ממון ולא כפרה, ומשום הכי מחוייב בהודאת עצמו, משא"כ במיתת השור שאינו נהרג עפ"י עצמו.

וכתב שכן שיטת רש"י בכל מקום שאף למ"ד כופרא כפרה, אין זה כופר בתורת קרבן, אלא זהו חיוב ממון שיש בו גם כפרה, וזו כוונת רש"י באומרו "קסבר כופרא ממונא" - לכופר יש דין ממון.

הבנה זו ב"כופרא כפרה", מנוגדת לשיטת התוספות (בבא-קמא מג,א ד"ה מאי לאו) שעל הכופר הניזק אינו יכול למחול, ומשמע שהכופר הוא כפרה ממש כקרבן, ולכן אין הניזק יכול למחול. ולפירושו, רש"י על משנתנו בא לאפוקי מפירוש זה בהבנת "כופרא כפרה" וכתב ד"כופרא ממונא", כלומר - עיקרו של הכופר הוא ממון, גם אם יש בו כפרה⁶.

ועדיין יש לתמוה מדוע נקט רש"י בלשון "כופרא ממונא", שהוא ביטוי בש"ס הבא לאפוקי ממ"ד כופרא כפרה, ולא כמציינן את סוג הכפרה שיש בכופר.

ו. העמדת הסוגיה בבבא-קמא (מג,א) את משנתנו בחיוב דמים ולא כופר

ונראה ליישב שיטת רש"י באופן אחר, מתוך דגש על פשוטה של משנה. ולהבנת הדברים, נקדים את סוגיית הגמרא בבבא-קמא (מג,א) המתייחסת למשנתנו:

אמר רבה: שור שהמית בן חורין שלא בכונה - פטור מכופר, שנאמר (שמות כא, ט): "השור יסקל וגם בעליו יומת, אם כופר יושט עליו", כל זמן שהשור

5. בחידושו על הש"ס, ח"ב. יצאו לאור בקרוב אי"ה ע"י תלמידו, אבי מו"ר שליט"א, שביאר בהרחבה את שיטת רבו בפירושו "גחלי אש".

6. לפי הסברו, יש לבאר את החילוק בין כופרא ממונא לכופרא כפרה עפ"י מש"כ רש"י ב"ק מג,א ד"ה לא: "הא דקתני משלם לאו בתורת כופר דניבעי כפרה, דאפילו לא משלם נמי, כגון אי לית ליה נכסי, לאו בכלל עונש הוא, דאין כופר בלא סקילה דשור. אבל היכא דאית ליה נכסי, ע"כ משלם דמים, דלא גרעה מיתה מנזקין, דאילו אזקיה אע"ג דאינו בסקילה בעי לשלומי ליה פחת דמיו, ה"נ משלם דמיו לירושיו". ועולה, כי הכפרה שבחיוב התשלומין למ"ד כופרא כפרה, מוסיפה על החיוב הממוני גם את החיוב כלפי שמיא, ואינו צריך להחזיר רק את הממון ככל חוב ממוני, שעליו אין תביעה אם לא היה לו כדי לשלם. ואמנם, הרב וינברג פירש כן "כופרא כפרה" דווקא למ"ד דמי ניזק, אבל למ"ד דמי מזיק פשוט הוא גם לשיטתו שזוהי כפרה גמורה, דאל"כ מדוע יתחייב לשלם יותר מדמי הניזק. ואם כן, ניתן לומר שוב כהסבר השטמ"ק וההפלאה שבא לאפוקי ממאן דס"ל בדמזיק שיימינן, כדי לפתור את קושיית התוספות בד"ה זה הכלל כנ"ל.

בסקילה - בעלים משלמין כופר, אין השור בסקילה - אין בעלים משלמין כופר.

איתיביה אביי: המית שורי את פלוני או שורו של פלוני - ה"ז משלם ע"פ עצמו, מאי לאו כופר! לא, דמים. אי דמים, אימא סיפא: המית שורי את עבדו של פלוני - אינו משלם על פי עצמו, ואי דמים, אמאי לא? אמר ליה: יכילנא לשנויי לך רישא דמים, וסיפא קנס, מיהו שנוייה דחיקא לא משנינא לך, אידי ואידי דמים, מיהו בן חורין דמשלם כופר ע"פ עצמו, והיכי דמי? דאי אתו סהדי ואסהידו ביה דקטל, ולא ידעי אי תם הוה אי מועד הוה, ואמר מריה דמועד הוא, דמשלם כופר על פי עצמו, היכא דליכא עדים - משלם דמים. גבי עבד שאינו משלם קנס ע"פ עצמו, והיכי דמי? דאי אתו עדים ואסהידו ביה דקטל, ולא ידעי אי תם הוה אי מועד הוה, ואמר מריה מועד הוא, לא משתלם קנס ע"פ עצמו, היכא דליכא עדים - לא משלם דמים.

רבה מחדש דין בכופר, שהבעלים משלמים את הכופר רק כאשר השור נסקל בפועל, אך כאשר אין השור בסקילה - הבעלים אינם משלמים כופר.

והקשה אביי מן המשנה בכתובות, שעולה בה כי הבעלים משלמים כופר על פי הודאתם, והרי השור לא נסקל על פי הודאת בעליו⁷, וכיצד אם כן הוא משלם כופר?

ופירש רבה במשנתנו שהבעלים אינם משלמים כופר על פי הודאת עצמם, אלא את דמיו של המת. דמים אלו משלם בעל השור ליורשים, על אף שאיננו משלם כופר על פי דינו של רבה, מטעם שהשור אינו נסקל.

מהו חיוב דמים זה? כתב רש"י בד"ה "לא דמים":

לא, דמים - הא דקתני משלם לאו בתורת כופר דניבעי כפרה, דאפילו לא משלם נמי, כגון אי לית ליה נכסי, לאו בכלל עונש הוא, דאין כופר בלא סקילה דשור. אבל היכא דאית ליה נכסי, ע"כ משלם דמים, דלא גרעה מיתה מנזקין, דאילו אזקיה אע"ג דאינו בסקילה בעי לשלומי ליה פחת דמיו, ה"נ משלם דמיו ליורשיו.

כלומר, כשם ששור שהזיק אדם חייב בעליו לשלם דמי הנזק לניזק, כך בשור שהמית אדם חייב בעליו לשלם דמי נזק המיתה ליורשים, שכן מעבר לחומר שבמיתה עצמה, הרי היא נזק גדול. ועולה, שהבעלים צריכים לשלם את דמי המת, או בתורת כופר - כאשר השור

7. והטעם, כתב רש"י: "ואע"ג דאין השור בסקילה שהרי הודה, ואמרו כמיתת בעלים כך מיתת השור, ואדם בהודאתו אינו נהרג". וכלל זה ד"כמיתת בעלים כך מיתת השור" מוסכם לענין משפטו של השור, כמו שאמרו (סנהדרין ב,א): "שור הנסקל - בעשרים ושלשה, שנאמר: השור יסקל וגם בעליו יומת - כמיתת בעלים כך מיתת השור". ואמנם, נחלקו אם כלל זה נאמר גם לענין נתכוון להרוג את זה והרג את זה (בבא-קמא מז,א), או בשור שלא נגמר דינו ונתערב באחרים (סנהדרין עט,ב).

נסקל ומתקיים דין "השור יסקל וגם בעליו יומת", או בתורת דמים - כאשר השור אינו נסקל.

ועל זה הקשה אביי מדוע לעבד אין דמים כאשר נפטר מן הקנס. וביאור דבריו, אם מתייחסים גם למותו של אדם כנזק המשתלם ליורשים, הרי מותו של העבד הוא נזק לבעלים כמי שהזיקו שורו וחמורו. ואם כן, על אף שנפטר מהקנס של שלושים סלע של עבד, עדיין יתחייב בתשלום דמי העבד.

ומכאן בא רבה לפרש את משנתנו בשני אופנים. ראשית רצה ליישב, שהמודה שהרג שורו עבדו של פלוני אכן יצטרך לשלם את דמי העבד, וכאשר נאמר במשנה "המית שורי את פלוני או שורו של פלוני - הרי זה משלם על פי עצמו, המית שורי עבדו של פלוני - אין משלם ע"פ עצמו", פירושו: "רישא דמים וסיפא קנס", כלומר הרי זה משלם על פי עצמו את דמי פלוני, ואינו משלם על פי עצמו את הקנס של העבד. ואולם, על פלוני לא יצטרך לשלם את הכופר אלא רק את דמיו, ועל העבד על אף שפטור מן הקנס יהיה חייב בדמיו.

כמובן שתירוץ זה הוא דחוק, מכך שהוא מבאר במשנה שאותו משפט מדבר הן בתשלומי נזק והן בתשלומי קנס, ולפיכך פירש רבה באופן אחר את משנתנו, באומרו שלעבד אין דמים, והמודה שהרג שורו עבדו של פלוני אינו חייב בקנס ולא בדמים. ונראה, שעיקר ההבנה במה שלעבד אין דמים נעוצה במהותו של קנס שלשים של עבד, קנס זה מלמדנו שאין מתייחסים להריגת אדם - גם אם הוא עבד - כשם שמתייחסים להריגת בהמה, ועל הריגת העבד מתחייבים בקנס מיוחד (משא"כ בנזקי העבד שהם כנזקי שורו וחמורו). אם כן, לא ייתכן לראות בעבד אדם מצד אחד ובהמה מצד שני, ולכך גם אם בפועל פטור המזיק מתשלום הקנס על מיתת העבד, כגון שהודה מפי עצמו, אין לחייבו תשלומים כאילו היה העבד בהמה של הבעלים.

ז. פשטות פירושה של משנתנו מתוך הלשון וההקשר דווקא כמ"ד כופרא ממונא

מתוך העמידה על פירושו של רבה למשנה בכתובות, נראה שנוכל לעמוד על תורף דברי רש"י. נראה לומר, שרש"י פירש את שיטת רבה ואת כלל הסוגיא בבבא-קמא דווקא למ"ד כופרא כפרה⁸, שרבה הסובר כן חידש שאם השור אינו נסקל הבעלים אינם משלמים את הכופר, כיוון שאנו מתייחסים לתשלומים בתורת כפרה. ולשיטת רבה, אמנם ניתן להעמיד בדוחק את משנתנו - אך רק בחיוב דמים, ולא בחיוב כופר.

8. כדמוכח מלשונו שהבאנו לעיל: "הא דקתני משלם לאו בתורת כופר דניבעי כפרה". וכן כתב בפירושו על המשך הסוגיא: "והיכי דמי כגון דאתו סהדי כו' - דהכא ודאי משלם כופר דכופרא כפרה ולא קנסא דליפטר משום הודאת עצמו, והיכא דליכא עדים כלל הוא דפטרנא מכופר משום גזירת הכתוב דאין השור בסקילה, והכא הרי השור בסקילה בהעדאת העדים, דאי נמי תם הוי בר סקילה הוא, הלכך היכא דליכא עדים כלל דאינו בר כופר משלם דמים".

חיובו של המודה שהמית שורו את פלוני

אמנם, למייד כופרא ממונא כלל לא נאמר דינו של רבה שרק אם השור נסקל הבעלים מתחייבים לשלם, מפני שכל החיוב בכופר הוא חיוב דמים שלא גרע מנזיקין, ומה לי אם השור נסקל או לא, הרי הוא הרג את המת וחיוב לשלם ממון ליורשים. לשיטתו, ניתן להעמיד את משנתנו כפשוטה שהיא עוסקת בחיוב הכופר.

כאשר רש"י מפרש במשנתנו הוא נקט בפשיטות:

המית שורי את פלוני - והריני חייב בכופר. הרי זה משלם ע"פ עצמו - קסבר כופרא ממונא.

ואילו רצה לפרש למייד כופרא כפרה צריך היה לשנות מפשוטה של משנה, ולכתוב:

'המית שורי את פלוני - ובכה"ג אין השור בסקילה שהרי הודה, ואמרו כמיתת בעלים כך מיתת השור, ואדם בהודאתו אינו נהרג, וממילא אינו חייב כופר. הרי זה משלם ע"פ עצמו - ואע"פ שאינו משלם את הכופר למייד כופרא כפרה, עדיין יש חיוב דמים ליורשים'.

עפ"י פירוש זה "המית שורי את פלוני" אינו כפשוטו, שבא להתחייב כופר כבכל שור שהורג אדם, אלא התחייבות המודה בדמי המת ולא בכופר נפשו.

וכן להלן, אם היה מפרש משנתנו כשיטת רבה צריך היה לפרש גבי עבד מה טעם אינו מתחייב דמים לבעלים, ולחלק בין חיוב דמים בכל אדם לחיוב דמים בעבד, כפי שחילק בבבא-קמא (עיי"ש מג"ב ד"ה והיכי דמי), ועפ"י פירוש זה "המית שורי... עבדו של פלוני" אינו כפשוטו שבא להתחייב בשלשים סלע, אלא בבא להתחייב בדמי העבד, כשם שהדיון ב"המית שורי את פלוני" הוא לענין חיוב דמי של המת. אבל רש"י נקט פשוטות לשון המשנה, ופירש:

עבדו של פלוני - והריני חייב שלשים סלע. אינו משלם - דקנס נינהו, שאפי' אין יפה דינר נותן שלשים.

וניתן להוסיף, שלא רק פשוטות לשון המשנה הכריח את רש"י לפרשה למייד כופרא ממונא, אלא ההקשר בו הדברים מובאים.

במשנה ניתן כלל להבחין בין ממון לקנס "זה הכלל: כל המשלם יתר על מה שהזיק - אינו משלם ע"פ עצמו", וכל הדוגמאות מסתעפות מכלל זה - המפתה משלם בושת ופגם על פי עצמו, ואין משלם קנס. הגונב משלם את הקרן על פי עצמו, ואין משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה מפני שאלו קנסות.

מכאן, מבנה המשנה מורה שבסיפא צריך לומר שכאשר בא הבעלים של השור ומודה שהרג שורו הוא משלם על פי עצמו ואינו משלם קנס. משלם על פי עצמו - כופר, במודה שהרג שורו את פלוני. ואינו משלם על פי עצמו - קנס, במודה שהרג שורו את עבדו של פלוני. אבל, כפי שפירש רבה בבבא-קמא למייד כופרא כפרה - הפטור מתשלומים ב"המית שורי עבדו של פלוני" איננו פטור מקנס אלא מחיוב דמים.

וייתכן שקושי זה הביא את רבה להקדים את תירוצו לאבוי באמירה "יכילנא לשנויי לך רישא דמים, וסיפא קנס" - כלומר, באמת פשוטה של משנה הוא לענין הפטור מקנס, וכך חיוב התשלומים על פי עצמו הוא בדמים והפטור הוא פטור מקנס. אך זהו שינויא דחיקא לומר שבאותו המשפט דובר מתחילה על הדמים ולסוף על הקנס.

רש"י רצה להינצל משינויא דחיקא בפירוש המשנה, ולכך כתב על התנא במשנתנו "קסבר כופרא ממונא", ובזה אכן בא לאפוקי ממ"ד "כופרא כפרה". והטעם שאינו מפרש כמ"ד כופרא כפרה, לא משום שלשיטתו אינו חייב לשלם על פי עצמו, אלא מטעם שמשנתנו לא מתיישבת יפה לפירושו. וכדי לפרש המשנה באופן פשוט נקט רש"י בפירושו שמשנתנו היא למ"ד כופרא ממונא, וממילא הכל מתיישב כהוגן, שהמודה שהרג שורו את פלוני חייב בכופר ואם מודה שהרג שורו את עבדו של פלוני חייב בקנס.

ויש להוסיף, שייתכן לומר כי דווקא מטעם שלהלכה גם למ"ד כופרא כפרה משלם על פי עצמו באומר הרג שורי את פלוני, ואינו משלם על פי עצמו באומר הרג שורי עבדו של פלוני, ואם כן כל החילוק בין מי שסובר כופרא כפרה לזה שסובר כופרא ממונא הוא רק בפירוש המשנה - לא דחק רש"י עצמו לפרש לפי מסקנת רב פפא שלכו"ע כופרא כפרה (בבא-קמא מ,א).

ובזה נתיישבו גם קושיות רעק"א ממה דאמרינן בב"ק מא,ב לר' אליעזר דכופרא כפרה ומשלם עפ"י עצמו אפילו חצי כופר, ומפסק הרמב"ם שכופרא כפרה ועם זאת משלם עפ"י עצמו.